

УДК 332.12:336.012

І.М. Вахович, І.М. Камінська

РЕЗЕРВИ НАРОЩУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Статтю присвячено теоретичним та прикладним дослідженням резервів нарощування фінансової спроможності регіону. Визначено концептуальні положення та підходи до фінансової спроможності регіону на основі чого виділено її змістові характеристики: фінансову достатність, фінансову дієздатність та фінансову стійкість. Запропоновано класифікацію резервів нарощування фінансової спроможності регіону на явні та приховані, резерви-ресурси та резерви-можливості. Визначено явні та приховані резерви-ресурси і резерви-можливості нарощування фінансової спроможності регіонів України.

Ключові слова: фінансова спроможність регіону, фінансова достатність регіону, фінансова дієздатність регіону, фінансова стійкість регіону, резерви нарощування фінансової спроможності регіону.

I.M. Vachovitch, I.M. Kaminska

RESERVES INCREASE THE FINANCIAL CAPACITY OF THE REGIONS OF UKRAINE

This article is devoted to theoretical and applied research reserves increase financial capacity of the region. The conceptual approaches to the financial capacity of the region are detected based on what defined its characteristics: financial sufficiency, financial viability and financial stability. Classification of financial reserves, increasing the capacity of the region on the explicit and hidden reserves of resources and reserves, opportunities. Defined explicit and hidden reserves of resources and reserves, possibilities of financial capacity of regions of Ukraine.

Keywords: financial capacity of the region, the financial adequacy of the region, the financial viability of the region, the financial stability of the region, the reserves increase financial capacity of the region.

I.M. Vachovitch, I.N. Kaminskaya

РЕЗЕРВЫ НАРАЩИВАНИЕ ФИНАНСОВОЙ СОСТОЯТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Статья посвящена теоретическим и прикладным исследованиям резервов наращивания финансового потенциала региона. Определены концептуальные положения и подходы к финансовой состоятельности региона на основе чего выделено ее смысловые характеристики: финансовую достаточность, финансовую дееспособность и финансовую устойчивость. Предложена классификация резервов наращивания финансового потенциала региона на явные и скрытые, резервы-ресурсы и резервы-возможности. Определены явные и скрытые резервы-ресурсы и резервы-возможности наращивания финансового потенциала регионов Украины.

Ключевые слова: финансовая состоятельность региона, финансовая достаточность региона, финансовая дееспособность региона, финансовая устойчивость региона, резервы наращивания финансового потенциала региона.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку України, у значній мірі спричинені нерівномірністю розвитку її регіонів, низьким рівнем ефективності просторової структури економіки, суттєвою диференціацією рівня життя населення в регіонах країни, створюють передумови для соціальної напруги в суспільстві, загрожують територіальній цілісності держави та стримують динаміку її соціально-економічного розвитку. Природа таких проблем нами вбачається, насамперед, у відсутності стимулів до нарощування та ефективного використання фінансового потенціалу регіонів держави, що вимагає визначення механізмів забезпечення фінансової спроможності регіонів підвищувати соціально-економічний розвиток, які першочергово повинні орієнтуватися на реалізацію власних резервів регіонів щодо нарощування фінансової спроможності. Дуже важливим в сучасних умовах соціально-економічного розвитку регіонів України є виявлення прихованих резервів, які сприятимуть позитивним зрушенням. Тому, з метою зменшення вірогідності негативного впливу та посилення впливу позитивних факторів на забезпечення фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіону, кожен суб'єкт фінансово-економічних відносин, так як і регіон, зокрема, повинні виявляти резерви нарощування фінансової спроможності.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Науковці постійно звертають увагу на дослідження сутності та джерел фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Вагомий внесок у даному напрямі здійснили провідні вчені-економісти: М.Бутко [3], О.Василик [6], Т.Гуйда [8], І.Луніна [14], В.Опарін [17, 24], К.Павлюк [6], Я.Побурко [18], В.Федосов [24] та багато інших. Увага дослідників акцентується, в основному, на бюджетному потенціалі регіону, як

факторі соціально-економічного розвитку, з'ясуванні недоліків міжбюджетних відносин та необхідності їх трансформації, механізмах підвищення інвестиційної привабливості регіону.

Невирішені частини проблеми. Проте залишаються відкритими ряд проблем, спричинених значною централізацією фінансових ресурсів в управлінні соціально-економічним розвитком регіону, незацікавленістю територій у результативному їх використанні, відсутністю стимулів до виявлення джерел нарощення фінансового потенціалу, що є резервами забезпечення фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіону як іманентної характеристики фінансової самодостатності, результативності та стабільності розвитку. Це вимагає активації теоретичних та практичних пошуків як з питань фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіону, так і з виявлення резервів її забезпечення, адже, навіть, в умовах фінансової недостатності, недієздатності та нестійкості соціально-економічного розвитку регіонів України, завжди є резерви, які дають змогу підтримувати фінансову спроможність окремого регіону на належному рівні, або за рахунок використання яких суттєво поліпшилася б його фінансова спроможність.

Цілі статті. Таким чином, завдання полягає у дослідженні резервів забезпечення фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіону та заходів, які сприятимуть їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Насамперед визначимось із змістом категорії «фінансова спроможність регіону».

Категорія “спроможність” означає матеріальну можливість здійснювати роботу. У Великому тлумачному словнику поняття “спроможність” розглядається як: «1) властивість виконувати, здійснювати роботу; 2) здатність для здійснення чого-небудь; 3) наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь, можливостей» [7, с. 1182]. У Великому економічному словнику спроможність визначається як «передумова, схильність

і вміння виконувати будь-які дії» [2, с. 991]. Із наведених визначень чітко проглядається, що спроможність відображає стан об'єкта та його можливості в багатьох реальних процесах і явищах.

Стосовно поняття “фінансова спроможність” ідеться про комплекс характеристик, отриманих на підставі цілісної оцінки фінансового стану на макро- чи мікрорівні, тобто визначення фінансового стану об'єкта дослідження, а також можливостей зміни цього стану задля забезпечення стабільного розвитку.

Погляди науковців на проблему фінансової спроможності стосовно різних об'єктів дослідження можна згрупувати у три групи. Перша група вчених під фінансовою спроможністю розуміє можливість достатнього фінансового забезпечення об'єкта дослідження [16, с. 42-50; 25, с. 73]. Інші науковці у фінансовій спроможності вбачають фінансову дієздатність до результативного використання ресурсів об'єкта дослідження [5, с. 62; 9, с. 580; 13, с. 7; 15, с. 32; 21]. Друга група дослідників пов'язує фінансову спроможність із фінансовою стійкістю, що характеризується здатністю регіональних соціально-економічних систем самостійно забезпечувати розвиток [12, с. 45; 22, с. 30], незалежно від коштів вищого рівня.

За третім підходом фінансова спроможність характеризується за двома з вище вказаних аспектів [1, с. 23; 10, с. 41], тобто науковці у її зміст вносять фінансову достатність і стійкість.

О.Зарубіна звертає увагу на те, що фінансова спроможність міста є поняттям, яке стосується здатності міста подавати заявки на позики, контролювати, керувати та – що найголовніше – повертати їх, й виокремлює такі три фундаментальні аспекти фінансової спроможності [11]:

- діяльність органів фінансового управління – відповідність штату працівників, бюджету, фінансових систем та їх оснащення; використання аудиту для покращення управлінських показників;

- наявність фінансової інформації – в якій мірі фінансова інформація представлена в аналітичному форматі і використовується для прийняття рішень

керівництвом;

- управління бюджетом – включає забезпечення надходження коштів, контроль за витратами, управління бюджетним дефіцитом і позиками.

Таке трактування, на нашу думку, не окреслює коло проблем, які характеризують фінансову спроможність території, та визначає її як результат управлінської діяльності, ігноруючи тим, що фінансова спроможність водночас відкриває і нові перспективи, забезпечує соціально-економічний розвиток території, а тому є його результатом і передумовою.

На основі проведеного теоретичного аналізу можна зробити висновок, що проблема визначення сутності багатоаспектного, апріорі агрегативного поняття фінансової спроможності регіону, є досить суперечливою. Відмітною ознакою сучасних досліджень фінансової спроможності щодо різних об'єктів є істотна розбіжність в діапазонах визначення даного поняття, його зміст і сутність щоразу набувають різнохарактерної конкретизації. У трактуваннях даного поняття вчені зосереджують свою увагу на різних його аспектах.

Вважаємо, що у найбільш розширеному тлумаченні фінансова спроможність на рівні регіону має включати елементи усіх названих аспектів, тобто характеризує водночас рівень достатності, результативності та стійкості фінансового забезпечення регіонального розвитку, і нехтування будь-яким з них не дозволить виділити зміст цього різноаспектного поняття.

Тому концептуальні засади фінансової спроможності регіону, на нашу думку, повинні включати наступні положення:

1) фінансова спроможність регіону є багатовимірним явищем, а тому потребує дослідження за різними ознаками, що її характеризують: фінансова достатність, фінансова дієздатність та фінансова стійкість регіону;

2) фінансова спроможність регіону визначається його фінансовими можливостями у забезпеченні соціально-економічних потреб у повному обсязі, що зумовлює її розгляд як фінансової достатності;

3) фінансова спроможність повинна розглядатись як результативність господарської діяльності регіону, а тому характеризуватись фінансовою

дієздатністю регіону у забезпеченні соціально-економічного розвитку;

4) фінансова спроможність регіону відображає його фінансові можливості самостійно забезпечувати соціально-економічний розвиток, а тому повинна визначатись фінансовою стійкістю території;

5) за системного та комплексного підходу до проблеми визначення фінансової спроможності регіону, регіон розглядається як відкрита соціо-еколого-економічна система (яка існує за рахунок наявних та потенційних фінансових ресурсів), і тоді фінансову спроможність регіону (як певний рівень забезпеченості фінансовими ресурсами, результативності їх використання і фінансової самостійності), можна вважати індикатором стабільного і динамічного розвитку регіональної системи.

Визначені концептуальні положення та підходи дозволяють виділити змістові характеристики фінансової спроможності регіону: фінансова достатність, фінансова дієздатність та фінансова стійкість (рис. 1).

Фінансова достатність регіону розглядається як збалансованість його фінансових можливостей та потреб, тобто забезпеченість регіону фінансовими ресурсами, достатніми для гарантування безперебійного та своєчасного задоволення потреб соціально-економічного розвитку. Під фінансовою дієздатністю регіону розуміється здатність суб'єктів фінансово-економічних відносин регіону оптимально розподіляти та ефективно використовувати фінансові ресурси, нарощуючи фінансовий потенціал, що забезпечує результативність фінансової політики соціально-економічного розвитку регіону та формує його конкурентні переваги. Фінансову стійкість регіону визначено як здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім негативним впливам на соціально-економічний розвиток шляхом дотримання такої структури джерел фінансування, яка забезпечуватиме стабільність розвитку у коротко- та довгостроковій перспективі.

Рис. 1. Змістові характеристики фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіону*

*- авторська розробка

Враховуючи виділені змістові характеристики, фінансова спроможність регіону є його здатністю протистояти дестабілізаторам соціально-економічного розвитку на основі забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів, їх оптимального розподілу та ефективного використання за умови дотримання такої структури джерел фінансування, яка забезпечуватиме стабільний розвиток у коротко- та довгостроковій перспективі.

Що ж стосується резервів забезпечення фінансової спроможності, то під ними варто розуміти невикористані фінансові ресурси регіону, а також можливості їх результативного використання. Очевидно, що резерви нарощення фінансової стійкості соціально-економічного розвитку є і резервами

нарощення фінансової достатності, що зумовлене їх взаємозв'язками. Такі резерви можна означити як резерви-ресурси, оскільки фінансова достатність і стійкість розвитку регіону залежать від обсягу фінансових ресурсів, а резерви нарощення фінансової дієздатності регіону, яка є якісною характеристикою фінансової спроможності та відображає здатність регіональної соціально-економічної системи результативно функціонувати, – як резерви-можливості.

Таким чином, резерви-ресурси характеризуються невикористаними фінансовими ресурсами регіону. Резерви-можливості залежать від рівня результативності фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку, а тому є можливостями регіону більш раціонально розподіляти і ефективно використовувати свої фінансові ресурси, що сприятиме їх нарощуванню.

Водночас резерви нарощування фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіонів України за рівнем їх прояву можна класифікувати на:

- явні резерви – це сильні сторони фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіону – запас фінансової достатності, дієздатності та стійкості, які виявляються у результаті діагностики і наявність яких гарантує регіону фінансову спроможність за її зниження в межах рівня запасу (таблиця 1, рис. 2);

- приховані резерви – це резерви фінансової спроможності соціально-економічного розвитку, які не використовуються у даний час, але їх залучення суттєво поліпшило б регіональну ситуацію.

Як свідчать результати діагностики, майже для половини регіонів України характерним є за обмежених або достатніх фінансових ресурсів неефективне їх використання. Тому значним резервом забезпечення їх фінансової спроможності соціально-економічного розвитку є нарощування фінансової дієздатності. Незбалансованість та ризиковість діяльності у фінансово-економічній сфері засвідчує також постійна зміна рейтингів окремих регіонів. Фактор, який гальмує зростання рейтингових індексів – це передусім слабкі фінансова дієздатність та стійкість розвитку регіонів, що проявляються у

неефективному використанні його фінансових ресурсів та значній залежності від трансфертів з державного бюджету.

Таблиця 1. Явні резерви нарощування фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіонів України*

Регіони	Явні резерви нарощування фінансової спроможності регіону
Запорізька область	- запас фінансової достатності; - запас фінансової дієздатності; - запас фінансової стійкості
Дніпропетровська область	- запас фінансової достатності; - запас фінансової дієздатності
Вінницька, Донецька, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Чернігівська області	- запас фінансової дієздатності; - запас фінансової стійкості
Житомирська, Одеська, Харківська області, м. Київ	- запас фінансової достатності
Київська, Кіровоградська, Рівненська, Черкаська області	- запас фінансової дієздатності
АР Крим, м. Севастополь	- запас фінансової стійкості
Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька області	відсутні

* - розроблено на основі обробки даних Державного комітету статистики України, Державного казначейства України, Міністерства фінансів України [4, 19, 20, 23, 26]

Потреба (нестача) у фінансових ресурсах може бути покрита за рахунок прихованих резервних джерел фінансових ресурсів регіону (таблиця 2), найбільш стратегічно важливими серед яких можна виділити:

- фінансові ресурси, що знаходяться в «тіні» регіональної економіки;
- фінансові ресурси регіону, що спрямовуються до бюджету у тій частині, яка у вигляді трансфертів повертається на його територію;
- заощадження населення поза фінансово-кредитною системою;
- фінансові ресурси регіону, які у вигляді інвестицій «відпливають» за кордон;
- фінансові ресурси фінансово-кредитних установ регіону, незадіяні в економіці;
- фінансові ресурси суб'єктів господарювання у стані кредиторської і дебіторської заборгованостей тощо.

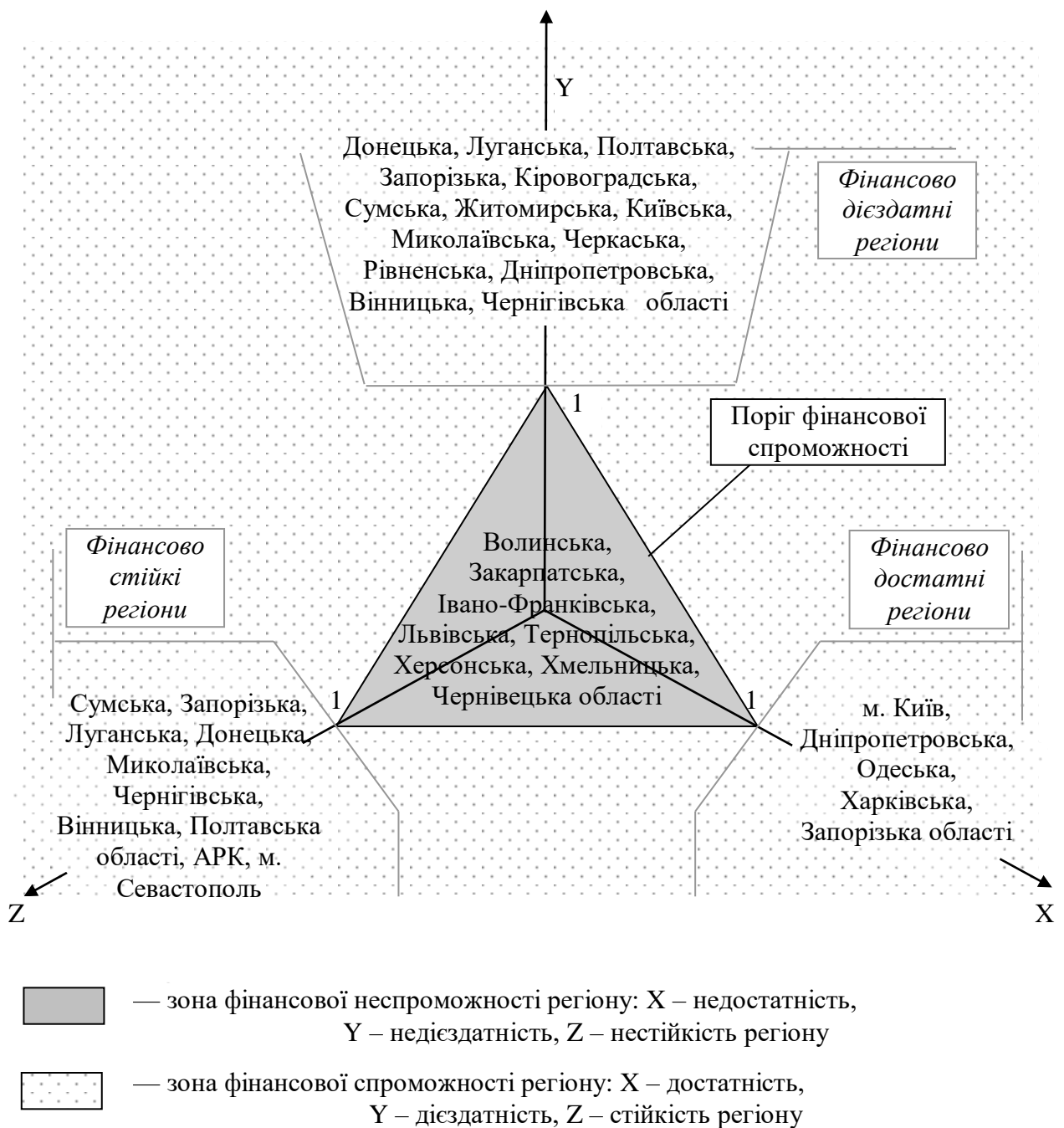

Рис. 2. Розподіл регіонів України за явними резервами їх фінансової спроможності соціально-економічного розвитку згідно змістових характеристик: X – фінансової достатності, Y – фінансової дієдатності, Z – фінансової стійкості*

* - розроблено на основі обробки даних Державного комітету статистики України, Державного казначейства України, Міністерства фінансів України [4, 19, 20, 23, 26]

Таблиця 2. Приховані резерви нарощування фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіону*

Приховані резерви нарощування фінансової спроможності регіону	Заходи, що сприятимуть реалізації прихованих резервів нарощування фінансової спроможності
1	2
<i>Резерви-ресурси</i>	
Фінансові ресурси «тіньової» економіки	Оптимізація ставок оподаткування.
Фінансові ресурси регіону, що спрямовуються до державного бюджету у тій частині, що у вигляді трансфертів повертається на територію регіону	Децентралізація бюджетних коштів.
Фінансові ресурси, які у вигляді інвестицій з регіонів «відпливають» за кордон	Стимулювання вкладення внутрішніх інвестицій в економіку регіону та створення сприятливого інвестиційного середовища у регіоні.
Фінансові ресурси банківської системи, незадіяні в економіці	Використання їх як державних кредитів для покриття державного боргу та нестачі бюджетних коштів.
Потенційні інвестиції (внутрішні та зовнішні)	Створення сприятливого інвестиційного середовища у регіоні (податкові та амортизаційні пільги), активація інвестиційної діяльності держави.
Заощадження населення поза фінансово-кредитною системою	Надання різноманітних пільг, встановлення оптимальних депозитних ставок при підвищенні довіри населення до кредитно-банківських установ.
Фінансові ресурси суб'єктів господарювання у формі кредиторської та дебіторської заборгованостей	Посилання контролю з боку керівництва суб'єктів господарювання за вчасним і належним погашенням зобов'язань, вибором контрагентів.
Доходи бюджетних і позабюджетних фондів від здачі в оренду майна місцевого самоврядування	Здача в оренду вільних земель, будівель, приміщень, основних фондів, що належать фонду обласної власності (місцевому самоврядуванню).
<i>Резерви-можливості</i>	
Внутрішні резерви економії фінансових ресурсів за рахунок розвитку регіональної інфраструктури	Створення системи стимулів та надання різноманітних пільг для залучення вільних фінансових ресурсів території, включаючи цільові кредити. Забезпечення зростання платоспроможного попиту.
Збалансування матеріально-фінансових потоків	Підвищення ефективності роботи суб'єктів господарювання усіх форм власності.
Удосконалення бюджетного процесу	Цільове спрямування бюджетних коштів. Удосконалення процесів по виконанню регіонального бюджету за доходами та видатками. Економія засобів за рахунок підвищення доходної і зниження витратної частин бюджету. Підвищення ефективності всієї доходної частини бюджету області і районів.
Сприяння росту та продуктивному використанню фінансових ресурсів підприємств	Відмова від будь-якого вилучення у підприємств їх амортизаційних відрахувань. Оптимальні ставки податку на прибуток підприємств.

1	2
Віддача від заходів щодо підтримки малого бізнесу	Державне сприяння та стимулювання розвитку малого бізнесу, лізингу, іпотеки.
Поглиблення ринкових відносин в аграрному секторі	Сприяння орендним і лізинговим відносинам. Збільшення бюджетних інвестицій у агропромисловий комплекс.
Інноваційне виробництво	Сприяння залученню інновацій у виробництво через податкові пільги, трансфер технологій.
Зниження імпортозалежності на основі нарощування конкурентоспроможності національних виробництв	Створення сприятливих умов для розвитку конкурентоспроможних виробництв як на внутрішньому, так і міжрегіональному та світовому ринках: бюджетні інвестиції, податкові та амортизаційні пільги
Інтенсифікація раціонального використання фінансових ресурсів	Забезпечення взаємозв'язку трансфертної політики із фінансовою дієдатністю регіонів

*-розроблено авторами

Разом з тим, очевидно, що напрацьовувати власну ресурсну базу регіони можуть і повинні, насамперед, за рахунок ефективного використання наявних ресурсів, залучення ж зовнішніх джерел фінансових ресурсів посилюватиме їх фінансову залежність. Вдале управління фінансами та їх ефективне використання дають змогу підвищувати позитивні грошові потоки за рахунок більш швидкої оборотності капіталу. Таким чином, на сучасному етапі розвитку регіонів України забезпечення фінансової спроможності вимагає, перш за все, досягнення їх фінансової дієдатності, що базується на максимально ефективному господарюванні суб'єктів фінансово-економічних відносин регіону.

Висновки. Узагальнюючи вище вказане, зазначимо, що значними резервами нарощування фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіону є кошти, які направляються від окремого регіону до державного бюджету у тій частині, що у вигляді трансфертів повертається на територію регіону. Таким чином, межі централізації бюджетних коштів є вагомим інструментом забезпечення фінансової стійкості регіону. Більше того, істотним резервом нарощення фінансової спроможності соціально-економічного розвитку регіонів України є виведення їх економіки з тіні, адже безпрецедентна «тінізація» економіки становить від 40% до 60% ВВП [26], що зумовлене високими ставками оподаткування, тому має місце оптимізація

оподаткування, яка стимулюватиме до нарощування фінансової достатності регіону.

Тому реалізація цих резервів нарощування фінансової спроможності регіону вимагає застосування оптимальних ставок оподаткування, що стимулюватимуть досягнення фінансової достатності, та децентралізації бюджетних коштів, яка гарантуватиме фінансову стійкість.

1. Бескорвайная Н. С. Финансовые потоки в системе управления региональной экономикой / Н. С. Бескорвайная // Финансы и кредит. – 2006. – № 10 (214). – С. 23–29.

2. Большой экономический словарь / [ред. А. Н. Азрилиян]. – 5-изд. доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.

3. Бутко М. П. Фінансові ресурси регіону в умовах ринкової трансформації / М. П. Бутко, К. О. Білокур // Фінанси України. – 1998. – № 10. – С. 23–32.

4. Бюджет України за 2006 рік : статистичний збірник. – К. : Міністерство фінансів України, 2007. – 302 с.

5. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : у 6 т. / голов. редкол.: М. Я. Азаров (голова) [та ін.] – К. : НДФІ, 2004.– . – Т. 5: Реформування міжбюджетних відносин і зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування. – 2004. – 400 с.

6. Василик О. Д. Баланс фінансових ресурсів та витрат держави / О. Д. Василик, С. А. Буковинський, К. В. Павлюк // Фінанси України. – 1996. – № 6. – С. 23-31.

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.

8. Гуйда Т. В. Формування і використання фінансових ресурсів / Т. В. Гуйда. – М., 1986. – с.

9. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англійсько-російський) / Л. М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко. – Тернопіль : Астон, 2003. – 672 с.

10. Заболоцький Б. Ф. Економічна самодостатність регіону / Б. Ф. Заболоцький // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 40–50.

11. Зарубіна О. С. До питання інвестиційні аспекти розвитку міста // [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті : eprints.ksame.kharkov.ua/5039/1/тезисы_Зарубина.doc

12. Коваль Я. В. Регіональна економіка / Я. В. Коваль, І. Я. Антоненко. – К. : ВД «Професіонал», 2005. – 272 с.

13. Ковальов О. П. Регіональний розвиток: погляд на 100 років вперед / О. П. Ковальов // Регіональні перспективи. – 2003. – № 7–8 (32–33). – С. 3–11.

14. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин / І. О. Луніна. – К. : ДНВП «Видавництво «Наукова думка» НАН

України», 2006. – 432 с.

15. Любіч О. О. Теоретичні основи прийняття фінансових рішень на макрорівні / О. О. Любіч. – К. : НДФІ, 2004. – 348 с.

16. Мерзликина Г. С. Критерии и показатели экономической состоятельности предприятия / Мерзликина Г. С., Шаховская Л. С. // Оценочная деятельность в России : сб. науч. тр. – М. : Финансовая академия при правительстве Российской Федерации, 1998. – С. 39-50.

17. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) / В. М. Опарін. – [2-ге вид., без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 240 с.

18. Побурко Я. О. Інтегральні оцінювання результатів соціально-економічної діяльності регіону: методологічний підхід / Я. О. Побурко, Я. Я. Пушак // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 66–73.

19. Регіони України, 2006 рік: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – Ч. 1. – 512 с.

20. Регіони України, 2006 рік: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – Ч. 2. – 808 с.

21. Рекомендація Рес(2005) 1 «Про фінансові джерела органів місцевої й регіональної влад» (Ухвалено 19 січня 2005 року на 912-му засіданні заступників міністрів Рада Європи. Комітет міністрів) [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://www.coe.kiev.ua/docs/km/r\(2005\)1.htm](http://www.coe.kiev.ua/docs/km/r(2005)1.htm) - 56к.

22. Сабитова Н. М. К вопросу о финансовой устойчивости субъектов РФ / Н. М. Сабитова // Финансы и кредит. – 2005. – № 6 (174). – С.30–32.

23. Статистичний щорічник за 2006 рік. – К. : Консультант, 2007. – 551 с.

24. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями / [Федосов В., Опарін В., Львовчкін С.] ; за наук. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.

25. Фінансовий менеджмент / [кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін]. – К. : КНЕУ, 2005. – 535 с.

26. [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.